

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Вітаємо Валерія Євгеновича Хмелька

Професорові Валерію Євгеновичу Хмельку виповнилося 75 років.

Колеги з кафедри соціології Національного університету “Кієво-Могилянська академія” та Київського міжнародного інституту соціології сердечно вітають шановного Валерія Євгеновича з цією поважною датою. Ми всі захоплюємося і пишаємося внеском Валерія Євгеновича у розвиток вітчизняної соціологічної науки. Щиро дякуємо за можливість спілкуватися з істинним вченим, життя якого скероване двома найважливішими речами: непідробним інтересом до пізнання істини та безкомпромісною принциповістю щодо шляхів такого пізнання. Молоді колеги також щиро дякують за можливість вчитися у Валерія Євгеновича впродовж студентських і викладацьких років, за чудовий приклад відданого служіння справі наукового пошуку та просвітництва впродовж усього життя. Нехай і надалі на цьому шляху Валерія Євгеновича супроводжує улюблений ним джаз, гарячі наукові дискусії, любов і шана колег, творча наснага та міцне здоров’я ще на довгі-довгі роки життя.

А про наукову прозорливість Валерія Євгеновича Хмелька навряд чи хтось написав би краще, аніж його давній друг і колега професор Володимир Ілліч Паніюто:

“Мені здається, що зовсім недавно я закінчив текст, присвячений 70-річному ювілею Валерія Хмелька — і ось несподівано виявляється, що вже

75-річний ювілей. Щоб не повторюватися, відсилаю читача до попередньої статті (Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2009, № 3). А що відбулося за останні 5 років? Дуже багато чого, особливо в останні півроку. І найсумніше — це те, що реалізувалося попередження Хмелька 20-річної давності (це робить честь Валерію і не робить честі політикам нашої країни). Цитую статтю, написану 1994-го (Хмелько В. Третій рік незалежності: що виявили другі президентські вибори // Україна сьогодні: Хроніка—Аналіз—Прогноз. Бюллетень Київського центра політичних досліджень і конфліктології. — 1994. — № 6. — С. 22–30.): “Зацікавленість більше половини громадян України у збереженні тієї можливості користування російською мовою, що була звичайною для них майже все їх життя, — це така обставина, з якою мають рахуватися всі політики, котрі дійсно прагнуть зберегти цілісність української держави, не допустити її розколу і використання її лінгвоетнічної неоднорідності її недругами... Імперсько орієнтовані діячі Росії вже пропагують ідею захисту і, фактично, об’єднання всіх російськомовних людей. Звертаються вони, як до своїх, і до російськомовних українців, які мешкають в Україні... Думаю, що для укріплення самостійної державності України необхідно переосмислити національну ідею. Осмислити її як ідею власне політичну. Позбавити її мовно-етнічного наголосу і зосередити зусилля на формуванні в Україні єдиної політичної нації, всі представники якої зможуть вважати себе українцями — незалежно від своєї етно-національної чи лінгво-етнічної належності...”

Я навів лише невеликий фрагмент тексту, але вся стаття виглядає так, наче була написана сьогодні. На жаль, цього попередження не було почуто.

Мені це нагадує анекдот про американського журналіста, який поїхав в Ізраїль з метою написати статтю про єврейську державу. Він замовив кімнату в кращому готелі Єрусалима, вікна якої виходять на знамениту Стіну Плачу. Його увагу привернув красивий літній чоловік, який щодня приходив до цієї стіни вранці й молився, а потім після полудня — і продовжував довго і старанно молитися. Це тривало кілька тижнів, і журналіст вирішив взяти інтерв’ю у цього чоловіка:

— Пробачте, я помітив, що ви вже багато днів поспіль приходите молитися до Стіни Плачу. Як давно ви приходите сюди молитися?

— Уже 20 років, — ввічливо відповідає чоловік.

— І за що ви молитесь? — запитує журналіст.

— Вранці я молюся про мир у всьому світі, потім йду додому. Після полудня я повертаюся і знову молюся про мир.

— І що ви відчуваєте всі ці 20 років, коли приходите сюди молитися?

— У мене таке враження, що я розмовляю зі стіною.

Життя довело правоту В.Хмелька, те, про що він писав 20 років тому, зараз стало очевидним для багатьох. Але, на жаль, не для всіх.

Хочеться побажати моєму другу і колезі Валерію Хмельку, щоб здійснювалися тільки його оптимістичні прогнози!”

Володимир Паніотто

* * *

Мені завжди подобалося, що між науковою фантастикою і суспільними науками чимало спільного, що полягає у часом досить проникливому розумінні дійсності. І справді, хіба можна сперечатися з Карлом Ясперсом, котрий вважав цілі шляхом у часі, з обгрунтованою експериментально концепцією імовірнісного прогнозування Йосипа Фейгенберга чи вірою Курта Воннегута в те, що майбутнє впливає на наше теперішнє не менше, ніж минуле? І три чверті століття незвичайного і нелінійного життєвого шляху Валерія Євгеновича Хмелька, людини, без котрої неможливо уявити сучасну українську соціологію, — доволі переконливо доводять, що, злегка перефразовуючи Станіслава Лема, мрія і думка завжди долають реальність і змінюють майбутнє, якщо давати їм волю в теперішньому.

Теорія динаміки зміни домінант макроструктури суспільного самовідтворення (котрій у 2014-му минає вже 41 рік), яка задовго до праці Елвіна Тофлера артикульовано подала прогноз “інформаційної хвилі” розвитку як перетворення виробництва інформації у домінанту суспільного виробництва життя; аналіз внутрішньої (само)регуляції особистості; фіналізація соціогенези стадією створення знакових систем; дослідження спрямованості особистості й методика оцінювання зв'язків емотивних і когнітивних складових особистісних диспозицій; перші лонгітюдні масштабні дослідження соціальних структур і особистості за умов радикальних трансформацій; концепція лінгво-етнічної та біетнічної гетерогенності етнонаціональної структури України; оцінка динаміки макросоціальних змін та ставлення до незалежності... За кожним із цих лаконічних визначень — діагностично чіткі ідеї, неодноразово вивірені роками та численними обговореннями... Зокрема і в колі напівлегального “семінару чотирьох” (так, сьогодні це вже важко уявити, але колись — через “ідеологічну неблагонадійність” — деякі думки було досить ризиковано озвучувати публічно) — із Володимиром Паніотто, Леонідом Фінкелем та Романом Ленчовським. І під час роботи й у дискусії із Миколою Амосовим... І значно пізніше — щоразу, коли розвиток методів і нові емпіричні дані давали змогу додатково перевірити надійність висновків. Ключова мотивація, зумовлювана поцінюванням ідей свободи та вільного самовираження — хоч би частково наблизити суспільство, де (хоч як це дивно і парадоксально, з огляду на історію, але цілком за Марксом): “людина ... вільна не внаслідок негативної сили уникати того чи іншого, а внаслідок позитивної сили виявляти свою істинну творчу індивідуальність”. Досить прості, але неунікненні ключові “параметри” рівняння стосунків, котрі мають вплив, який неможливо переоцінити: доброзичливість, взаємодопомога і водночас доволі гостре критичне ставлення в поєднанні з повагою до свободи критичної думки навзаєм... Усе те, що закладається в ідею людяності, задає сенсові та критеріальні життєві орієнтири й, подеколи, штовхає до необхідності змінювати своє середовище (хай навіть попервах найближче), створювати організаційно нові спільноти замість пристосовуватися до заданих ззовні рамок.

Мабуть, тому й відбулися з часом начебто різні, але поєднані сутнісним задумом речі: запропонована Валерієм Хмельком та Мирославом Поповичем (що підкреслено в спогадах Володимира Філенка про Демократичну

платформу України та Партію демократичного відродження України) у межовий для незалежності України час ідея співдружності незалежних держав як рівноправних і суверенних суб'єктів; заснування спочатку Київського міжнародного інституту соціології — першого в Україні недержавного дослідницького центру, задуманого як поєднання “академічної” й “публічної соціології”, якщо говорити в термінах Майкла Буравого; трохи згодом — створення кафедри суспільних наук (пізніше — власне соціології) Києво-Могилянської академії, що її першими розбудовниками стали непересічні, без перебільшення, українські соціологи Володимир Паніотто, Володимир Оссовський, Олександр Погорілий... Коли це починалося, мені було 11–12 років, і про існування соціології я навіть не підозрювала (утім, як і більшість тодішнього суспільства). Відтоді минула майже чверть століття: кафедра утвердилася як один із провідних центрів підготовки фахових спеціалістів; а в Україні останніми роками про соціологію не просто знають, — вона, порівняно з усіма іншими соціальними інститутами, має найвищий позитивний баланс довіри в суспільстві (після Бога в особі церкви).

Зі славним ювілеєм Вас, шановний Валерію Євгеновичу! Щастя Вам, вільного часу для творчості, здійснення всіх планів, життєвої енергії, натхнення та наснаги долати всі труднощі! Те, що Ви зробили і продовжуєте здійснювати як реальність, — це фантастично захопливо, бо змінює світ!

Щиро, з великою повагою, Світлана Хутка